

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Уређује

А. БВЛИЋ

уз сарадњу

Лексика др Радомира (Београд), Вуковића др Јована (Сарајево), Коларића др Рудолфа (Љубљана), Конеског Блажа (Скопље), Павловића др Мимиоја (Нови Сад), Силвановића др Михаила (Београд), Томановића др Васа (Скопље), Хрстић др Мајла (Загреб)

XXIV Књ.

**БЕОГРАД
1959—1960**

О НЕКИМ НЕАКЦЕНТОВАНИМ ДУЖИНАМА (И КРАТКОЋАМА) У УСКОЧКОМ ГОВОРУ

Ускочки говор (источно од Дробњака), углавном, врло добро чува дужине које сусрећемо у књижевном језику. Али у њему има и неколико категорија неакцентованих дужина којих нема у књижевном језику. Показаћу их овде редом (овде је, разуме се, реч о дужинама које у овом говору представљају општу или општију појаву, а не о појединачним појавама).

Именице

Познато је да је у књижевном језику кратко прво *а* у наставку *ама* (дат., инстр. и лок. мн.) именица женског и мушког рода на *а*:

жѐнама, ср̀нама, врѐћама, мѝјама, лѝвадама, врлѝнама, дѐвѝјама, вѝрницама, шѝшѝвама, јѝбукама, зѝдругама, бѝспослицама, водѝницама, гѝшалицама, јѝшрвицама, прѝпелицама, покровишѝљицама, прѝстолонаследнѝковицама, љчама, Нѝколама итд.

Ускочки се говор у овоме знатно разликује од књижевног језика. Поменути вокал у њему је готово редовно дуг изузев кад је вокал пред наставком *ама* под неким од узлазних акцената; у овом последњем случају, тј. кад је вокал испред наставка *ама* под кратким узлазним или дугим узлазним, прво *а* у наставку *ама* увек је кратко.

А. Двосложне именице

1. *жѐна* — *жѐнама* *змѝа* — *змѝама*
сѝстра — *сѝстрама* *вѝда* — *вѝдама*
нѝга — *нѝгама* *гѝра* — *гѝрама* итд.

Именица *снѝ* (< снаха) ваљда је једина једносложна именица ове врсте и има, разуме се, *снѝма*: али поред ових облика постоје и облици *снѝа* (ном. једн.) и *снѝама* (дат., инстр. и лок. мн.).

2. *овца* — *овцама* *глава* — *главама* и *главама*
срѣна — *срѣнама* *стрѣна* — *стрѣнама* и *стрѣнама*
душа — *душама* *рука* — *рукама*
кула — *кулама* *снага* — *снагама* итд.
3. *кућа* — *кућама* *крѣва* — *крѣвама*
врѣћа — *врѣћама* *прѣћа* — *прѣћама*
дѣска (В. *дѣска*) — *дѣскама* *сѣба* — *сѣбама*
књига — *књигама* *стрѣа* — *стрѣама*
буква — *буквама* *вѣле* — *вѣлама*
штѣца — *штѣцама* *гѣће* — *гѣћама*
пѣгѣ — *пѣгѣма* *нѣвѣ* — *нѣвѣма* (и *нѣвѣма*)
гѣсле — *гѣслама* (и *гѣслима*) итд.
4. *мѣјка* — *мѣјкама* *слѣмка* — *слѣмкама*
плѣвка — *плѣвкама* *клѣшва* — *клѣшвама*
прѣлка — *прѣлкама* *лѣћа* — *лѣћама*
чѣвка — *чѣвкама* *црѣква* — *црѣквама* итд.

Б. Тросложне именице

1. а) ба̀шина — ба̀шина — мо̀шка — мо̀шка
ко̀прива — ко̀привама ливада — ливадама
ма̀слина — ма̀слинама гла̀вица — гла̀вицама
ви́лушка — ви́лушкама ве́риге — ве́ригема
гра̀буље — гра̀буљема итд.
- б) ље́йоша — ље́йошама врли́на — врли́нама
диво̀ша — диво̀шама пи́лана — пи́ланама
срамо̀ша — срамо̀шама сџри́џела — сџри́џелама
ведри́на — ведри́нама ци́џена — ци́џенама
сџи́џена — сџи́џенама итд.
- в) ђе́вџка — ђе́вџкама ја́дџка — ја́дџкама
че́љенка — че́љенкама луба̀рда — луба̀рдџама
џерда́нка — џерда́нкама итд.
2. а) ва̀рница — ва̀рницама лу́дница — лу́дницама
че́сница — че́сницама на́редба — на́редбама итд.
- б) оди́ва — оди́вама серџа́да — серџа́дама
ше́ши́ва — ше́ши́вама пре́крѣшња — пре́крѣшњама
3. в) ја́бука — ја́букама ко̀дрица — ко̀дрицама
ја́года — ја́годама сџру́чица — сџру́чицама
љѣ́сица — љѣ́сицама пра́ћица — пра́ћицама
ко̀кошка (Вук ко̀кошка) — ко̀кошкама
по̀грешка (В. по̀грешка) — по̀грешкама
ро̀дбина (В. ро̀дбина) — ро̀дбинама

шдзбина (В. шдзбина) — шдзбинџма
пднуде — пднудџма итд.

б) кѣћанка — кѣћанкџма

кѣвѣрка — кѣвѣркџма

брѣјанка — брѣјанкџма

4. зѣдруга — зѣдругџма слѣмчица — слѣмчицџма
кѣлица — кѣлицџма нѣжице — нѣжицџма итд.

В. Именице са четири и више слогова

1. а) држалица — држалицџма

бѣспослица — бѣспослицџма

кабаница — кабаницџма

купљевина — купљевинџма итд.

б) кабаница — кабаницџма

сни'ѣжница — сни'ѣжницџма

јарѣбница — јарѣбницџма

водѣница — водѣницџма итд.

б) барушана — барушанџма

г) ушоп'ѣница — ушоп'ѣницџма

д) живѣшѣница — живѣшѣницџма

волѣводница — волѣводницџма

ђ) жушѣвѣлка — жушѣвѣлкџма

Црнѣгѣрка — Црнѣгѣркџма итд.

2. а) гѣшалица — гѣшалицџма

зѣручница — зѣручницџма

нѣшѣднѣковица — нѣшѣднѣковѣницџма

б) борѣвница — борѣвницџма

кашѣигѣница — кашѣигѣницџма

пѣругѣница — пѣругѣницџма

3. јѣшрѣница — јѣшрѣницџма

мѣјсѣторица — мѣјсѣторѣницџма

чѣвчѣница — чѣвчѣницџма

4. сѣрѣучѣница — сѣрѣучѣницџма

крѣчѣмарица — крѣчѣмарицџма

прѣвојѣнка — прѣвојѣнкџма

прѣпѣлица — прѣпѣлицџма

Горе казано правило, које има општу вредност, хтео бих сад да прецизирам.

Прво. У свим случајевима кад се непосредно испред наставка ама налази који од узлазних акцената, прво а у том наставку је кратко без обзира на број слогова именице и место акцената у

њој (да ли је на почетку или негде у средини): *жѐнама, бвцама, лѣйѡшма, одѣвама, барушанама* итд.

Друго. Ако именица има неки од узлазних акцената на било којем слогу само не на оном који непосредно претходи наставку *ама*, онда је увек прво *а* овог наставка дуго: *лѣвацѣма, вѣрницѣма, држалицѣма, водѣницѣма, ушѡпѣѣницѣма, гѣшалицѣма, нѣшлѣднѣковицѣма, борѡвницѣма, поругѣницѣма* итд.

Треће. Када је именица под неким од силазних акцената а сви су остали (неакцентовани) слогови кратки, онда је прво *а* у наставку *ама* увек дуго: *кѣћѣма, мѣјѣма, јѣбукѣма, зѣдрукѣма, крѣчмарицѣма, јѣшрвицѣма* итд. Ипак се мора напоменути да именице са дугим силазним акцентом немају увек онако стабилну и потпуну дужину на вокалу *а* какву имају именице са кратким силазним акцентом, што не значи да се може говорити о неком процесу љуљања поменуте дужине у означеној позицији.

Четврто. Ако се непосредно испред наставка *ама* налази неакцентована дужина, онда, без обзира на то који акценат именица има (силазни или узлазни, кратки или дуги), у овом говору постоје три могућности: а) или се дужина вокала *а* држи: *ђѣвѡјѣма, прѡвѡјѣма, Црнѡѡрѣма* итд., б) или се скраћује: *ђѣвѡјѣма* итд., в) или се редукује: *ђѣвѡјѣма* итд. Ово скраћивање и редукција свакако су последица дужине претходног слога. Мора се, ипак, напоменути да ни скраћивање ни редукција нису преовладали у овом говору, па ни пољуљали поменуту дужину.

Напомињем да у овом говору нема ни трага о скраћивању или редукцији (како је то у великом броју наших говора) оних дужина у именичким облицима које се чувају и у књижевном језику: (ген. мн.) *пѣшѣкѣ, борѡвнѣцѣ, Црнѡѡрѣкѣ, вѣрѣбѣцѣ, кѡсѣшѣ, ријѣчѣ, пѣрѣлѣ* итд.; (ген. једн.) *жѣнѣ, мѣјѣкѣ, другѣрицѣ, вѣшѣре* итд.; (инстр. једн.): *рукѡм, снагѡм, вѡљѡм, прѣвѣлѡм* итд.

У знатног броја именица мушког рода на *ој* које у овом слогу имају дужину у књижевном језику — нема те дужине у овом говору: *прѣбој, рѣзвој, зѣвој, нѣпој, рѣздвој, прѡбој, убој, ѡдгој* итд.

Придеви, заменице и бројеви

Сви придеви на *ов, ев* и *ин* имају дуг вокал у тим наставцима:

сѣнѡв, синѡвѣв, Пѣшѣрѡв, јунѣкѡв, сѣсѣшѣрин, снаѣин, Рѣѡвѣв, Мѣливоѣв, Нѣколѣин итд.

Ту дужину у истој позицији имају и други а не само присвојни придеви: *ја̋сенѢв, глѢгѢв, гра̋бѢв* итд., само ваља одмах додати да се ови придеви изговарају и са редукованом дужином: *бѹков, бѢров* и сл.

Међутим, у свим другим случајевима (женски и средњи род, зависни падежи итд.) поменути вокали су кратки: *сѣнова*, *сѣново*, *Пѣшрова* и *Пѣшровѣг* (коња), с *Јѣнковѣм* браћом, *Нѣколини* сѣнови, *Мѣливоевиѣг* брава (ген. мн.), *Сѣдѣнино* дијете (чешће са контракцијом: *Сѣдѣно*) итд.

Готово увек је дуг и вокал у придевским наставцима *ав* и *ас* (књ. *асш*): *руџав*, *гдѣав*, *ћѣлаѣв*, *шуйљикаѣв*, *лѣјаѣв*, *шарѣнкаѣс*, *прѣгѣс*, *жѣћкаѣс* итд. Насупрот придевима на *ов*, *ев* и *ин*, придеви на *ас* и *ав* задржавају дужину и у женском и у средњем роду, у множини и у свим зависним падежима, дакле на целом свом простирању:

рушав — *рушѡва, рушѡво, рушѡви, рушѡве, рушѡва; шарѣн-
хѡс—шарѣнхѡста, шарѣнхѡсто, шарѣнхѡсти, шарѣнхѡсте, шарѣнхѡста;
рушѡва* чоека (ген. и ак. јд.), *рушѡву* чоеку (дат. и лок.
јд.), *гѡрава* ђетета (ген. јд.), *шарѣнхѡсте* лѣптирове (ак. мн.) итд.

Као што се види, дужина се држи у зависним падежима кад придев има именичку промену, тј. кад се падеж завршава кратким вокалом. Међутим, кад се падеж завршава наставцима одређене промене (заменичко-придевске), дужина се губи:

рушавѣ жєнѣ (ген. јд.), *рушавѣг* пїлета (неодређени облик идентичан са одређеним обликом; исп. *младѣг* чоека: *младѣг* чоека), *рутавој* рўци (дат. јд.), *жућкасѣг* чарапѣ (ген. мн.) итд.

Ово последње, тј. непостојање поменуте дужине, сусреће се, разумљиво, и у свим одређеним облицима:

*рушавѣ, рушавѣ, рушавѣ, рушавѣ, рушавѣ, рушавѣ; прѣхастѣ
прѣхастѣ, прѣхастѣ, прѣхастѣ, прѣхастѣ, прѣхастѣ; прѣхастѣ нѣса, шѣ-
рѣнхастѣ лѣптирове (ак. мн.) итд.*

Дужина наставног вокала, као што је познато, утицала је на редукцију дужине форманата *ав* и *ас*, тј. вокала испред себе.,

Проговорио бих овде о још једној дужини које нема у књижевном језику. У питању су наставци ген. мн.: *и¹ег* и *и²е* (књ. *их*) — *добри¹ег*: (књ.) *добрих*. Принцип који ћу изнети за придеве подједнако важи и за одговарајуће бројеве и заменице.

У овом говору постоје три форме овог наставка: а) *лг* (добриг људи), *и'ег* (добри'ег људи) и *и'е* (добри'е људи). Вокал у наставку *иг* увек је, разуме се, дуг, као и у књижевном језику: *ја̀кѣлг*, *овѣлг*, *прѣлг* итд. Иако би се очекивало да *е* у наставцима *и'ег*

и *и'е* буде кратко (исп. звѣзд — звијезда: добрѣхъ — добријех), то *е* је у њима редовно дуго у овом говору:

дѡбри'ег и *дѡбри'е* (људѣ), *нѡши'ег* и *нѡши'е* (људѣ),
пѣри'ег и *пѣри'е* (људѣ) итд.

Биће да се ова дужина, позната и у неким другим говорима нашим, развила аналошки, према наставку *ег*, чији је вокал у овом говору увек дуг: *лѡшег*, *нѡшег*, *шѣшег* итд.

Сви вокали у наставцима заменичко-придевске промене редовно су дуги:

дѡбрѡг, *дѡбрѡм*, *дѡбрѣм*, *дѡбріг*, *дѡбрѣм*, *дѡбрѡј*, *дѡбрѡм*
(одр. вид);

ѡвѡг, *ѡвѡм*, *ѡвѣм* (јд.), *ѡвѣг*, *ѡвѣм* (мн.), *мѡег*, *мѡѣм*, *мѡѡј*,
(јд.), *мѡѣг*, *мѡѣм* (мн.);

пѣвѡг, *пѣвѡм*, *пѣвѡј*, *пѣвѣм*, *пѣвѡм* итд.

Нема у овом говору: *ѡвог*, *ѡног*, *мѡјег*, *мѡјем*, *мѡјим*, *кѡјег*, *кѡјем*, *нѡшег*, *јѡдног*, *јѡдном* итд., већ само (у тим облицима): *ѡвѡг*, *ѡнѡг*, *мѡег*, *мѡѣм*, *мѡѡм*, *кѡег*, *кѡѣм*, *нѡшег*, *јѡднѡг*, *јѡднѡм* итд.

Ствар стоји нешто друкчије кад су поменути наставци у пунијем облику. Ако је последњи вокал наставка дуг, онда се редукује редовна дужина претходног вокала: *ѡвѡг* — *ѡвогѡ*, *ѡнѡг* — *ѡногѡ*. Међутим, ако последњи слог наставка није дуг, остаје дужина претходног слога: *мѡег* — *мѡѣга*, *кѡег* — *кѡѣга*, *мѡѣм* — *мѡѣму*, *кѡѣм* — *кѡѣму*, *нѡшег* — *нѡшега*, *нѡшем* — *нѡшему*, *јѡднѡг* — *јѡднѡга* (и *јѡднѡга*), *мѡѡм* — *мѡѡма*, *нѡѡм* — *нѡѡма*, *пѣвѡм* — *пѣвѡма*, *дѡбрѡм* — *дѡбрѡме*, *сѣѡрѡм* — *сѣѡрѡме*, итд., али: *ѡвѡм* — *ѡвоме*, *ѡнѡм* — *ѡноме* (тј. оба су вокална наставка кратка).

Глаголи

Инфинитив

У погледу дужина овај се облик знатно разликује од књижевног. Као што је познато, вокал испред инфинитивног наставка *ши* кратак је у највећем броју случајева у нашем књижевном језику. У овом говору, међутим, тај је вокал кратак кад је вокал пред њим под једним од узлазних акцената. Другим речима, на супрот књижевном језику, вокал пред наставком *ши* готово увек је дуг у овом говору кад претходни вокал није под неким од узлазних акцената:

- а) вокал пред наставком *ши* кратак као у књижевном језику:
пѣсаши, *јавиши*, *куѣиши*, *преѣисѣваши*, *блѣаши*, *пѣѡаши*,
скрѣваши, *намоѡѡваши*, *даваши*, *скѣѡаши*, *данѣваши*, *жѣ-*

вљеши, сѣдѣши се, дрѣждаши, даваши, оѣрашѣши, рас-
пѣшѣши се, закваљѣваши, жвѣдаши, разумѣши, магнуши,
мѣдаши, шѣнуши, сѣдѣши, говѣриши, рѣишѣши, рѣкѣши,
обезбѣдѣши, мѣѣваши, сѣѣваши, ношѣваши, брѣиши,
мѣиши, вѣлѣши. гѣиши, крѣиши, сѣѣваши, ѣролѣваши,
ѣредѣнуши итд.;

б) вокал пред наставком *ши* дуг:

вѣнуши, лѣнуши, ѣраши, глѣдаши, (глѣдаши и глѣши),
кљѣаши, ѣлѣаши, мѣдаши, мѣловаши, шѣриши, ѣрѣшено-
ваши, мѣмољѣши, кѣиши, кѣваши, мѣслиши, бѣљѣваши,
ѣграши, кѣиши, ѣлѣваши, шѣвориши, шѣшѣроваши, ѣлѣн-
доваши, нѣмазѣши, ѣрѣсилѣши, ѣсѣрѣши, ѣбисѣнуши, ѣђе-
нуши, ѣрѣвисѣнуши, ѣбрѣши, ѣшѣмарѣши, ѣрѣкљѣаши,
ѣрѣлѣѣаши, ѣзѣлѣѣаши, ѣкишѣелѣши, ѣдикѣваши, салѣме-
тиши, сѣвѣшѣоваши итд. Али вѣѣѣши.

То је опште правило. Од њега разуме се, има изузетака.
Вокал пред наставком *ши* (и пред наставком *ћи*) дуг је углавном,
и поред тога што је вокал пред њим под узлазним акцентом, у
композицима глагола прве врсте, од којих у овом говору знатан
број стоји под дугосилазним акцентом према дугоузлазном у књи-
жевном језику (*рѣшѣши*: *рѣшѣши*, *зѣшѣши*: *зѣшѣши*, *вѣшѣши*, *вѣзем*: *вѣшѣши*,
вѣзем, *вѣћи*: *вѣћи* итд.):

ѣсуши, ѣрѣсуши, нѣсуши; ѣрѣшѣрѣшѣши, ѣсѣшѣрѣшѣши, ѣшѣрѣшѣши,
(шѣрѣшѣши: шѣрѣшѣши); ѣзѣвѣшѣши, нѣвѣшѣши; дѣниѣѣши, ѣниѣѣши,
ѣдѣниѣѣши, ѣрѣдѣниѣѣши; ѣзѣрѣшѣши, ѣрѣдѣрѣшѣши, зѣрѣшѣши, ѣрѣрѣ-
шѣши; нѣзѣѣшѣши, ѣрѣзѣѣшѣши; ѣзѣдѣѣшѣши, ѣрѣдѣѣшѣши (дѣѣшѣши
дѣѣшѣши), нѣѣћи, ѣзѣћи, ѣзѣћи; ѣрѣвѣћи, нѣвѣћи, ѣзѣвѣћи,
ѣвѣћи; ѣсѣшѣћи, ѣшѣшѣћи, ѣрѣшѣшѣћи, ѣдѣшѣшѣћи, нѣшѣшѣћи, ѣрѣшѣшѣћи
(шѣшѣћи: шѣшѣћи); ѣвѣрѣћи, ѣдѣвѣрѣћи, (вѣрѣћи: вѣрѣћи); ѣмѣриѣѣши,
ѣдѣмѣриѣѣши, ѣбѣмѣриѣѣши (мѣрѣѣши: мѣрѣѣши); зѣѣриѣѣши,
ѣѣриѣѣши, ѣдѣѣриѣѣши; ѣрѣдѣѣриѣѣши; ѣдѣѣриѣѣши; ѣзѣдрѣѣ-
ши, ѣзѣдрѣѣши, ѣдрѣѣши, ѣрѣдрѣѣши; ѣрѣдрѣѣши; ѣдѣ-
чѣши, зѣѣдѣчѣши, ѣшѣдѣчѣши; ѣзѣѣши, зѣѣѣшѣши; ѣрѣкљѣѣши,
зѣкљѣѣши, ѣкљѣѣши; ѣшѣѣши, ѣрѣдѣѣши итд.

Одступања могу бити и друге врсте. На пример, кад се је-
дном од глѣдаши преко глѣаши добило глѣши, онда сложене
овог глагола, природно, имаји дуг вокал пред наставком *ши* иако
је на претходном вокалу узлазни акценат: ѣрѣглѣши (приготовити
јело), нѣглѣши (причувати) итд.

Презент

Овде бих хтео изнети нешто чиме се овај говор знатно разликује од књижевног. Као што је познато, вокал презентске основе у књижевном језику нашем увек је дуг (*шрѣсем, дрѣм, шднѣм, чўјѣм, пшѣм, пѣвѣм, гднѣм, држѣм* итд.), сем нешто мало примера: *хдћу, мдгу* и сл. У овом говору, међутим, тај је вокал кратак у великом броју случајева:

а) у *мдгу, мѣжеш, мѣреш* (и *мѣш*)..., али (они) *мѣгу; вѣљу, дћу, дћеш, дће, дћемо, дћеше*, али (они) *дћѣ; јѣсам, јѣси, јѣше (јѣс), јѣсмо, јѣше, јѣсу;*

б) у глаг. с основом на *је*: *чўѣм, вѣѣруѣм, дѣѣм, шѣѣм, лѣѣм, крѣѣм, вѣѣм, оѣѣсуѣм, пѣѣм, шрѣѣм, кѣѣжуѣм* итд., али: *пѣѣм, бѣѣм, скѣѣм* итд.;

г) у глаголима прве врсте: *шрѣсем, вўѣм, шўѣм, зѣбем, сиѣѣм, обўѣм, вршем, мѣшем, рѣсѣм, сѣрѣжем, крѣдем, врзем, прѣдем, вѣзем, скўбем* итд., али: *пѣѣм, шѣѣм, плѣѣм, здѣѣм, лѣѣм* итд.

У свих тих глагола последњи вокал у 3. л. мн. дуг је: *чўју, лѣју, бѣју, зѣбу, пѣчу* итд.

Да би се детаљније сагледала ова појава, прегледаћемо је по Белићевим глаголским врстама.

I врста

а) *Кратак* наставак презентске основе:

шрѣсем, вѣзем, грѣзем, мўзем, пѣсем, мѣшем, рѣсѣм, скўбем, зѣбем, дўбем, шўѣм, вўѣм, сиѣѣм, вршем, мдгу, крѣдем, прѣдем итд.

Тако је и у композитама свих наведених и сличних глагола, *исѣрѣсем, заѣрѣсем, проѣрѣсем, наѣрѣсем, преѣрѣсем; извѣзем, расиѣѣм* итд.

Као правило може се рећи да је наставак кратак иза дугоузлазног акцента.

Глагол *сѣдѣши (сѣдѣши)* овде гласи: *сѣдѣши* и иде у VII врсту (*сѣдѣши-сѣдѣм*).

б) *Дуг* наставак презентске основе:

уѣзѣм, дѣведѣм (дѣведѣм, прѣведѣм, пѣведѣм итд.), дѣвѣзѣм (уѣвѣзѣм итд.), наѣрѣм (зѣпрѣм, уѣрѣм, сѣѣрѣм итд.), дѣнесѣм (уѣнесѣм, зѣнесѣм, сѣдѣм итд.), плѣѣм (дѣплѣѣм,

исплешѣм итд.), бодѣм (пободѣм, забодѣм итд.), ш'ѣдѣм (и сложенице), срѣшѣм (срѣшнѣм, и сложенице), пднѣм (и сложенице), јѣдѣм (и сложенице) грѣбѣм (и сложенице), обрешѣм, пѣчѣм (и сложенице) рѣчѣм (рѣкнѣм, и сложенице) мѣшѣм се (од мѣсѣши се), шѣчѣм (и сложенице), лѣжѣм (лѣгнѣм), дѣгнѣм, мрѣм, умрѣм, ѡзумрѣм, ѡбамрѣм, итд., прѡсшрѣм, пѡдупрѣм, пѡдуврѣм, дѣрѣм, (ѡдерѣм итд.), ждѣрѣм (прѡждрѣм и прѡждерѣм итд.), рѣзайнѣм (прѡпнѣм, прѣпнѣм итд.), нѡчнѣм (пѡчнѣм, ѡшпачнѣм итд.), нѡспѣм (прѡспѣм, ѡспѣм итд.), кунѣм (прѡкунѣм итд.), ѡшмѣм (прѡошмѣм итд.), ѡзмѣм (зѡумзмѣм итд.), пѡжњѣм (прѣжњѣм итд.), нѡдмѣм, ѡдѣм (нѡђѣм, ѡзпѣм и ѡзпѣдѣм итд.), бѡднѣм (и бѡдѣм) итд.

II врста

Крашак наставак презентске основе:

сѡ'ѣм (сѡјѣм), вѡ'ѣм (вѡјѣм, ѡзвѡ'ѣм итд.), брѡ'ѣм (брѡјѣм, ѡзбрѡ'ѣм итд.), ѡѣм (ѡјѣм), пѡѣм (пѡјѣм) итд.

б) **Дуг** наставак презентске основе:

дрѣм (пѡдрѣм и пѡдорѣм), сѣм (пѡсѣм итд.) смѡ'ѣм се (али нѡсмѡ'ѣм се, зѡсмѡ'ѣм се), шкѣм (нема чем и шкам, ѡзашкѣм), бѣрѣм (ѡберѣм, ѡзѡберѣм, ѡдѡберѣм итд.) пѣрѣм (пѡпѣрѣм, ѡспѣрѣм итд.), зѡвѣм (пѡризѡвѣм, лѡзѡвѣм итд.) итд.

Облици глагола *рвати* прешли су у VI врсту: *рвѡм* итд. Нема у овом говору *женѣм*, већ само *гѡнѡм*, али има *прѡгнашѡ-прѡгнѡм*, што такође иде у VI врсту, и *прѡгѡнишѡ-прѡгонѡм*, што иде у VII врсту.

III врста

Наставак презентске основе увек дуг:

шѡнѣм, пѡшѡнѣм, сѡнѣм, ѡданѣм, ѡбиснѣм, пѣрснѣм, сшѡнѣм, нѡђенѣм итд.

IV врста

Може се рећи да готово сви глаголи ове врсте имају **крашак** наставак презентске основе:

VII врста

Ни овде нема кратког наставка презентске основе сем у оно мало случајева као *виђу*, *вѣљу*:

идѣм, *кѣдѣм*, *вѣдѣм*, *прѣводѣм*, *и́зносѣм*, *лѣмѣм*, *крѣм*,
вѣлѣм, *ви́дѣм*, *шѣшѣм* (*шѣшеши*), *таѣм*, *гаѣм*, *брѣм*, *пѣм*
итд.

VIII врста

Као и глаголи VII врсте с презентском основой на *и*, тако и глаголи ове врсте имају дуго то *и*:

дрѣмѣм, *шрѣмѣм*, *бѣжѣм*, *врѣшѣм*, *сѣдѣм*, *хѣшѣм*, *шѣшѣм* (*шѣшаши*), *дрѣждѣм*, *вѣчѣм*, *блѣм*.

Као што се види из наведеног прегледа, наставак презентске основе редовно је дуг у глагола III, V, VII и VIII врсте, а кратак у глагола IV врсте, док је у глагола I, II и VI врсте и дуг и кратак.

Вук је у граматици пред Рјечником (I изд., 1818) облике, *шрѣсем*, *шрѣсеш* итд., тј. с кратким вокалом презентске основе, показао у загради поред облика са дугим вокалом, *шрѣсѣм* итд., док је облицима *снѣјем*, *казујем*, *лијем* (IV врста) дао предност пред облицима *снѣјѣм*, *казујѣм*, *лијѣм*.

И други су указали на квантитетско одступање наставак презентске основе у појединим народним говорима од стања у књижевном језику. Тако Ј. Вуковић (*Акценташ говора Пиве и Дробњака*, СДЗБ X, Београд 1950, 319-320) има *шрѣсѣм*, *врѣмѣм*, *расѣмѣм*, *казујѣм* итд. Исто то има и Г. Ружичић (*Акценташки систем Плеваљског говора*, СДЗБ III, Београд 1927, 149): *шрѣсѣм*, *вѣзѣм*, *вѣчѣм*, *дадѣм*, *бѣјѣм*, *шѣјѣм* итд. Д. Вушовић (*Диалекат Источне Херцеговине*, СДЗБ III, Београд 1927, 61-65) има: *шрѣсемо*, *расѣмо* (ређе *шрѣсѣмо*, *расѣмо*) итд.

Имперфекат и аорист

За разлику од књижевног језика, завршни вокал (*у*) у 3. л. мн. имперфекта увек је дуг: *шрѣсѣѡгу*, *плѣшѣѡгу*, *пѣцѣѡгу*, *бѣѡгу* (*бѡѡгу*), *бѣѡгу*, *мѡѡгу*, *дѡѡгу*, *пѡѡгу* итд.

Исто тако увек је дуг и завршни вокал (*е*) у 3. л. мн. аориста: *шрѣсошѣ*, *дѡпрѣшѣ*, *чѡвашѣ*, *срѣшошѣ*, *мѣслишѣ*, *виђешѣ* итд.

Глаголи који у овом говору имају у инфинитиву дуг вокал пред наставком *ши* — имају га и у аористу: *дѣгну*, *дѣгну*, *дѣгну*, *дѣгну*мо, *дѣгну*ше, *дѣгну*ше (поред *дѣгног*, *дѣже*, *дѣгно*мо) или:

гїнуг, гїну, гїну, гїнусмо, гїнусше, гїнуше; мѣдѣг, мѣза, мѣза, мѣзасмо, мѣзасше, мѣзаше итд.

У другој врсти друкчији је однос у 2. и 3. л. јд. аориста: *ѡраши* — *ѡраг*, *ѡра*, *ѡра* (не *ѡра*, *ѡра*); *набраши* — *набраг*, *набра*, *набра*, (не *набра* итд.), *одабраши* — *одабра* (не *ѡдабра*) итд.; дакле, у 2. и 3. л. јд. крајњи слог је кратак, а не дуг.

Ф у ш у р

Овде је реч о будућем времену када је оно прост глаголски облик, тип *писаћу*.

Непосредно испред футурских наставка увек је дуг вокал кад је дуг вокал испред инфинитивног наставка: а) *ѡзећу*, *ѡшећу*, *ѡзвешћу* (чарапе) итд.; б) *мїслићу*; *мѣдѣћу*, *ћѡраћу*, *пѣнућу*, *пѣлѣнѡвѣћу*, *прїсїлићу* итд. Али: *брѡићу*, *крѡићу*, *ѡпрѣшћу* итд.

Завршни вокал 3. л. мн. увек је дуг: *јѡшћѡ*, *пѣнућѡ*, *глѣдѡћѡ*, *чуваћѡ*, *чућѡ*, *мѡлићѡ*, *вїћѡ* итд.

Радни глаголски придев

Сви глаголи који пред инфинитивним наставком имају дуг вокал — имају дужину у свим облицима радног глаголског придева сем у мушком роду у једнини: *пѣѡнула*, *пѣѡнуло*, *пѣѡнули*, *пѣѡнуле*, *пѣѡнула*; *ѡзѡдїгнула*, *прїсїлила*, *зѡпочѡла* итд., али *пѣѡнуо*, *ѡзѡдїгнуо*, *прїсїлио* итд.; глаголи као *ѡзвѡући*, *ѡсѡући*, и сл. имају разуме се, дужину и у мушком роду: *ѡзвѡѡ*, *ѡсѡѡ* и сл. Ако пак радни глаголски придев промени акценат у односу на инфинитив и тај је акценат ", онда се јавља дужина у свим облицима радног глаголског придева сем у мушком роду у једнини: *прѡдїла*, *дѡбїла*, *дѡзвѡла*, *бѡѡжаѡла*, *снѡвѡла* итд., али *прѡдїо*, *бѡѡжѡ* (< бѡѡжаѡ) итд.

Прилози

У многих прилога у овом говору сусрећу се дужине: *јѡшрѡс*, *прѡлѡшѡс*, *зїмѡс*, *јесѡнѡс*, *дѡнѡс*, *нѡнѡс*, *сїнѡј* (< синоћ), *лѡнї*, *прѡклѡнї*, *ѡномлѡнї*, *јѡчѡ*, *прѡкјѡчѡ*, *прѡкошѡр*, *ѡномѡднѡ*, *шѡдѡ*, *ѡвѡдѡ*, *ѡнѡдѡ*, *кѡдѡ*, *сѡдѡ*, *шѡдѡ*, *ѡндѡ*, *ѡндѡј*, *нїкудѡ*, *нїкѡдѡ* итд.

Завршни вокал прилошких компаратива редовно је дуг: *вїше*, *мѡње*, *сїѡриѡ*, *јѡче*, *лѡкше*, *пѡшѡнїѡ*, *пѡмѡшнїѡ*, *шѡѡѡ* итд. Ту дужину имају и сви прилози формирани наставцима *ице*, *ке* и др.: *бѡдїмїце*, *нїчїце*, *крѡдомїце*, *глѡвачкѡ*, *сѡјѡћѡ*, *нѡвалице* итд.

Сви прилози на *ски, чки, шки* итд. имају кратак завршни вокал: *љуцки, срѣски, јунџки, нџшки, вџчки, ђјдџки* итд.

•

Теоријску страну изнетих питања види на одговарајућим местима у 1. А. Белић: предратна и послератна универзитетска предавања (табаци); 2. А. Белић: Акценатске студије, Београд, 1914, стр. 161-162; 3. М. Решетар: Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten, Wien, 1900, стр. 34-35 и 159-160; 4. М. Решетар: Der štokavishe Dialekt, Wien, 1907, стр. 89; 5. А. Лескин Archiv für slavische Philologie XXIII, стр. 563; 6. Ј. Вуковић: Акценат говора Пиве и Дробњака, Српски дијалектолошки зборник X, стр. 225-227, 274 и 303; 7. Д. Вушовић: Диалекат источне Херцеговине, СДЗБ III, стр. 61-63.

Милија Станић